

Lausunto

03.12.2025

Asia: VN/24081/2023-OM-49

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi varmuusvankeuden käyttöön otosta ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämisestä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Asia: Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi varmuusvankeuden käyttöön otosta ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämisestä

Viite: VN/24081/2023-OM-49

1. Yleistä

Tuomariliitto viittaa arviomuistiosta antamaansa lausuntoon 4.2.2025. Tuomariliitto on lausunut vuoden 2019 arviomuistiosta (”Elinkautisvankeja koskeva lainsäädäntö ja vapauttamismenettelyn kehittämistarpeet”, 11.12.2019) lausunnossaan 14.12.2020 sekä vuoden 2023 mietinnöstä (Vaarallisimpien väkivaltarikollisten vapauttamisen edellytykset. Vapauttamista koskevien säännösten ja käytäntöjen arviointi, OMML 2023:11) lausunnossaan 5.6.2023. Tuomariliitto viittaa myös kyseisiin aikaisempiin aihepiiriä koskeviin lausuntoihinsa, joissa se on muun ohella yhtynyt arviomuistiossa ja mietinnössä esitettyyn siitä, että nykyjärjestelmä on pääosin toimiva. Tuomariliitto katsoo edelleen, että myös vaaralliseksi arvioitujen rikostentekijöiden osalta tulisi edelleen pitäytyä tekorikosoikeudessa tekijärikosoikeuden sijasta etenkin, kun yksilötason vaarallisuusarviointeihin liittyy yhä epävarmuustekijöitä.

2. Varmuusvankeus ja yhdistelmärangaistus

Nykyisessä seuraamusjärjestelmässä rikoksenteijän vaarallisuus otetaan huomioon sekä yhdistelmärangaistuksessa että elinkautisvankien vapauttamisharkinnassa. Tuomariliitto viittaa vuoden 2023 mietinnön johtopäätökseen (s. 117) siitä, että vaarallisiksi arvioituille rikoksenuusijoille tarkoitettu yhdistelmärangaistus on vielä varsin tuore uudistus järjestelmässämme eikä valvontajan toimivuudesta ole vielä kokemuksia.

Tuomariliitto huomauttaa seuraamusjärjestelmän jo nykyisellään koostuvan useista eri rangaistuslajeista ja oheisseuraamuksista. Mikäli rangaistuslajeja lisätään ja järjestelmä pirstaloituu entistään hienojakoisemmaksi ja monimutkaisemmaksi, yhdenvertaisuus rangaistuksia määrättäessä kärsii ja yksittäisen seuraamuslajin käyttöala voi tosiasiaassa jäädä varsin kapeaksi. Tuomariliitto pitää edelleen varmuusvankeuden käyttöönoton sijaan kannatettavampana vaihtoehtona esimerkiksi yhdistelmärangaistuksen soveltamiskynnyksen alentamista sekä tiettyjen vakavien rikosten enimmäisrangaistusten ja koevapauteen päästämisen ajankohdan uudelleenarviointia.

Arviomuistiossa oli esitetty kaksi vaihtoehtoa varmuusvankeuden sääntelymalliksi. Vaihtoehtoista malli A, jossa varmuusvankeuden määrittäminen tulee kyseeseen yhdistelmärangaistuksen jatkeena erillisessä tuomioistuimenmenettelyssä, sai enemmän kannatusta ja näin ollen valmistelua jatkettiin mainitun vaihtoehdon pohjalta. Esitetyn mukaan yhdistelmärangaistuksen vankeusaikaa voitaisiin jatkaa varmuusvankeutena, jos olisi edelleen olemassa ilmeinen vaara, että tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, ja vankeusajan jatkamista olisi pidettävä välttämättömänä muiden hengen, terveyden tai vapauden suojelemiseksi. Varmuusvankeuden määrittämisestä päättäisi Helsingin hovioikeus syyttäjän hakemuksesta. Syyttäjä päättäisi hakemuksen tekemisestä Rikosseuraamuslaitoksen antaman selvityksen perusteella.

Tuomariliitto pitää vaihtoehdon A valintaa kahdesta vaihtoehdosta perusteltuna. Nyt esitetyssä mallissa väkivaltariskin arviointi tehdään kahdesti, kun tuomitsemishetkellä arvioidaan edellytykset yhdistelmärangaistuksen käyttämiselle, ja yhdistelmärangaistuksen vankeusajan lopulla arvioidaan edellytykset varmuusvankeudelle. Varmuusvankeuskäsittelyssä tuomioistuimen hankittava vastaava uusimisriskiarvio, joka on edellytyksenä myös yhdistelmärangaistusta tuomittaessa. Uusimisriskiarvioiden tekemiseen on varattava riittävät resurssit, sillä käytännössä niillä tulee olemaan painava merkitys siitä huolimatta, että tuomioistuimella on varmuusvankeuskäsittelyssäkin itsenäinen harkintavalta. Riittävä rikosseuraamuslaitoksen resursointi on varmuusvankeusjärjestelmän toimivuuden keskeinen edellytys.

Tuomariliitto viittaa edellä seuraamusjärjestelmämme tekorikosoikeudellisesta luonteesta ja vaarallisuusarvioihin liittyvistä epävarmuustekijöistä lausumaansa ja toteaa suhtautuvansa suurella varauksella siihen, että ehdotettu varmuusvankeus olisi mahdollista määrätä alaikäisenä rikokseen syyllistyneelle tai ensikertalaiselle. Euroopan ihmisoikeussopimuksen viides artikla edellyttää, että vangitsemisen on oltava viimesijaista ja se on mahdollista silloin, kun vähäisemmät toimenpiteet ovat olleet riittämättömiä. Esityksessä varmuusvankeuteen voidaan määrätä myös ensikertalainen,

mikä seuraa suoraan siitä, että yhdistelmärangaistus mahdollistetaan ensikertalaisille tiettyjen painavampien perusteiden täyttyessä (kun tuomittava rangaistus on yli kahdeksan vuotta). Koska ensikertalaisen kohdalla ei voida varmuusvankeuden määrittämisessä arvioida tuomitun aikaisempaa rikollisuutta, tulevat muut rikoslain 2 luvun 11 a §:n 1 momentissa mainitut varmuusvankeuteen määrittämisen harkinnassa huomioon otettavat seikat ja todennäköisesti erityisesti uusimisriskin arviointi korostumaan.

Tuomariliitto pitää hyvänä, että varmuusvankeuden tarkoitusta ja tavoitetta koskevassa pykälässä on selvästi tuotu esiin tavoite saattaa varmuusvankeuteen määrätty takaisin osaksi yhteiskuntaa. Varmuusvankeuteen määrätyle on siten järjestettävä toimenpiteitä, jotka tähtäävät uusimisriskin vähentämiseen ja siten vapaudenmenetyksen lyhentämiseen. Tuomariliitto viittaa tältä osin myös arviomuistion kohdassa 2.4 selostettuihin Euroopan neuvoston suosituksiin.

Tuomioistuinelaitoksen resurssien on vastattava kaikissa olosuhteissa sille kuuluvia velvoitteita ja tehtäviä. Esityksen mukaan hakemus varmuusvankeudesta on tehtävä Helsingin hovioikeudelle aikaisintaan vuosi ja kuusi kuukautta ja viimeistään yhdeksää kuukautta ennen yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan alkamista ja päätös olisi tarkoituksenmukaista antaa ennen vankeusajan täyttymistä. Varmuusvankeuskäsittelyt tulevat täten muodostamaan kiireellisesti käsiteltävän jutturyhmän, mikä on otettava huomioon resursoinnissa.

3. Vapauttaminen elinkautisesta vankeusrangaistuksesta

Tuomariliitto kannattaa keskeisiltä osin esitettyjä muutosehdotuksia ehdonalaista vapauttamista elinkautisesta vankeudesta säätelevään rikoslain 2 c luvun 10 §:ään. Ehdotetut muutokset vastaavat pitkälti jo vuoden 2023 mietinnössä esitettyjä muutoksia. Tuomariliitto pitää kannatettavana, että rikoslain 2 c luvun 10 §:ssä tuodaan ehdotetusti jo säännöksen sanamuodossa ("vankilassaoloajan lisäksi kiinnitettävä huomiota") esille, että vapauttamisharkinnassa on lähtökohtaisesti kysymys siitä, onko elinkautisvangin katsottava suorittaneen vankilassa riittävästi rangaistusta niistä rikoksista, joista tuomitut vankeusrangaistukset elinkautinen vankeusrangaistus käsittää tai jotka on suoritettu vankilassaoloaikana (KKO 2019:89 kohta 9).

Tuomariliitto pitää kannatettavana myös sitä, ettei uusimisriskiä koskevan arvion hankkiminen olisi jatkossa ehdotetun rikoslain 2 c luvun 10 §:n 2 momentin 6 kohdan myötä kaikissa tapauksissa välttämätöntä. Tämä keventää menettelyä ja lyhentää tarpeettoman pitkiä käsittelyaikoja tilanteissa, joissa hakemuksen käsittely ei tosiasiallisesti edellytä riskiarvion laatimista ja sen laatimiselle varattavaa verrattain pitkää aikaa. Huomionarvoista on tässä yhteydessä myös se, että jos tuomittua ei päästetä ehdonalaiseen vapauteen, asia voidaan elinkautisvankien vapauttamismenettelystä annetun lain 2 §:n 2 momentin nojalla saattaa hovioikeuden uudelleen ratkaistavaksi vasta vuoden kuluttua hylkäävästä päätöksestä. Tähän nähden voidaan pitää hakijankin edun mukaisena, että mikäli esimerkiksi täytäntöönpanon verrattain lyhyen keston perusteella on tuomioistuimen näkökulmasta selvää, ettei hakemusta voida hyväksyä, käsittelyaika ei pitkeyty riskiarvion hankkimisen

vuoksi. Hallituksen esityksen mukaan riskiarviosta päättää Helsingin hovioikeus. Yksi jäsen voi päättää riskiarvion hankkimisesta, mutta hylkääminen on tehtävä kolmen jäsenen kokoonpanossa. Tätä voidaan pitää perusteltuna. Riskiarvion hankkimista koskevaan päätökseen ei saisi hakea erikseen muutosta.

Hallituksen esityksessä rikoslain 2 c luvun 10 §:ään lisätään uusi 3 momentti, jonka mukaan jos 2 momentissa mainittujen seikkojen perusteella on olemassa ilmeinen vaara, että elinkautiseen vankeuteen tuomittu vapauduttuaan syyllistyy uuteen vakavaan henkeä, terveyttä tai vapautta loukkaavaan rikokseen, vankia ei voida päästää ehdonalaiseen vapauteen. Tuomariliitto edelleen suosittelee, että mainittuun lainkohtaan lisätään maininta siitä, että kysymys on tuomioistuimen suorittamasta kokonaisarvioinnista siitä huolimatta, että seikka on tuotu esiin lainkohtaa koskevilla yksityiskohtaisissa perusteluissa.

4. Muuta

Tuomariliitto pitää edelleen kannatettavana, että väkivaltariskiarviointeja tekevät vain riittävän koulutuksen saaneet ammattihenkilöt ja arvioinnissa käytetään mahdollisimman luotettavia arviointimenetelmiä. Vuoden 2023 mietinnössä pohdittu tarve kansallisille ohjeistuksille väkivaltariskiarvioiden tekemiseen ja lausuntojen laatimiseen on yhä aiheellinen. Hallituksen esityksessä on todettu, että oikeuspsykiatrien asioiden lautakunnalle osoitettavat lisäresurssit voidaan hyödyntää ohjeistuksen laatimiseen. Tuomariliitto pitää määräystä riittämättömänä ja toteaa, että uuden ohjeistuksen laatiminen on toteutettava lain viipymättä, kun otetaan huomioon väkivaltariskiarvioiden merkitys.

Lausunnon valmistelu

Lausuntoa on valmisteltu Tuomariliiton oikeuspoliittisessa valiokunnassa ja hallituksessa. Lausunnon kirjoittamiseen on osallistunut käräjätuomari Maiju Auranen Varsinais-Suomen käräjäoikeudesta.

Tuomariliiton hallitus on käsitellyt lausunnon.

Helsingissä 14.11.2025

Suomen tuomariliitto – Finlands domareförbund ry

Tuuli Vänskä
puheenjohtaja

Johanna Helminen
varapuheenjohtaja

Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry toimii tuomioistuinlaitoksen kehittämiseksi sekä sen merkityksen ja tuomarin riippumattoman aseman säilyttämiseksi yhteiskunnassa.

Tuomarikunnanyhteisenä järjestönä Tuomariliitto valvoo ja edistää jäsentensä ammatillisia ja muita yhteisiä pyrkimyksiä.

Hartikainen Linda
Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry